

Ewa Rosowska

(Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa)

ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW LUDNOŚCI POLSKIEJ I ORGANIZACJI POLSKICH W ROSJI PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ W ARCHIWACH MIEJSKICH PETERSBURGA

Losy Polaków przebywających w Petersburgu w latach I wojny światowej oraz działalność polskich organizacji pomocowych, społecznych i politycznych spotyka się w ostatnich latach z dużym zainteresowaniem badaczy¹. Z najnowszych prac wspomnieć należy przede wszystkim dorobek historyków związanych z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie², Uniwersytetem Białostockim³ i innymi ośrodkami akademickimi⁴. Większość historyków opiera się głównie na źródłach archiwalnych, znajdujących się w archiwach⁵ i bibliotekach polskich⁶, w mniejszej zaś części na źródłach z archiwów rosyjskich. Z tych

¹ Zob. obszerny wykaz bibliograficzny wydawnictw autorów polskich i rosyjskich: *Polski Petersburg. Wybrana bibliografia za lata 1945–2018*, oprac. A. Kierzum, D. Konstantynów, B. Nykiel, M. Banaszekiewicz, zob. <http://www.polskipetersburg.pl/strona/bibliografia-2> <dostęp: 2018-06-01>.

² Zob. m.in.: M. Korzeniowski, M. Mądzik, D. Tarasiuk, *Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*, Lublin 2007; M. Mądzik, *Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny w Rosji w latach I wojny światowej*, Lublin 2012; M. Korzeniowski, K. Latawiec, D. Tarasiuk, L. Żwanko, *Uchodźstwo polskie w Rosji w latach I wojny światowej*, Lublin 2016; M. Korzeniowski, K. Latawiec, M. Gabryś-Sławińska, D. Tarasiuk, *Leksykon uchodźstwa polskiego w Rosji w latach I wojny światowej*, Lublin 2018.

³ Do najnowszych prac należą m.in.: A. Miodowski, *Wychodźcze ugrupowania demokratyczne wobec idei polskiego wojska w Rosji w latach 1917–1918*, Białystok 2002, tenże, *Związki Wojskowych Polaków w Rosji (1917–1918)*, Białystok 2004, a także liczne artykuły tego autora publikowane m.in. na łamach „Studiów Podlaskich” i „Białostockich Tek Historycznych”.

⁴ Zob. J. Gruszczyński, *Polacy i Wojsko Polskie w północnej Rosji i na Syberii w latach I Wojny Światowej (1914–1918) oraz wojny polsko-sowieckiej (1919–1920)*, Warszawa 1999; A. Kijas, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku. Słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 2000; H. Grala, A. L. Petrovskij, A. I. Selickij, *Polacy w Rosji. Dzieje i współczesność*, Krasnodar 2007; tychże, *Polacy w Rosji. Epoki i losy*, Krasnodar 2009; *Polacy w Sankt Petersburgu*, red. T. Konopielko, Lublin 2012; D. Sula, *Powrót ludności polskiej z Rosji w latach 1918–1937*, Warszawa 2013.

⁵ Szerzej na temat bazy źródłowej, zob. A. Miodowski, *Wychodźcze ugrupowania*, op. cit.

⁶ Zob. J. Ślisz, *Prasa polska w Rosji w dobie wojny i rewolucji (1915–1919)*, Warszawa 1968.

ostatnich podstawową bazę źródłową stanowią przede wszystkim materiały Archiwum Państwowego Federacji Rosyjskiej (GARF) w Moskwie⁷, zgrupowane w zespole R-5122, Polskie organizacje polityczne w Rosji, 1851–1919⁸.

Materiały zgromadzone w GARF oraz w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Petersburgu (RGIA)⁹ są bazą źródłową, z której najczęściej korzystają historycy polscy. W badaniach rzadko wykorzystane są natomiast archiwalia z petersburskich archiwów miejskich, dopełniające fragmentarycznie zachowane materiały z GARF i RGIA. Wprawdzie nie są one tak obszerne, jak materiały archiwów centralnych, jednakże odzwierciedlają wątki mało znane i niezauważane we współczesnej historiografii, poświęconej wychodźczym i samopomocowym organizacjom wojskowym i cywilnym w wojennym i rewolucyjnym Piotrogradzie.

Źródła te rozmieszczone są w obu archiwach miejskich — w Centralnym Archiwum Państwowym Sankt Petersburga (CGA SPb)¹⁰, gromadzącym materiały okresu sowieckiego oraz w Centralnym Historycznym Archiwum Państwowym Sankt Petersburga (CGIA SPb)¹¹, w którym zgromadzono archiwalia z okresu przedrewolucyjnego. Podział zasobu, którego granicą chronologiczną były wydarzenia lutowe 1917 r., został dokonany w 1932 r., gdy w rezultacie reorganizacji Leningradzkiego Obwodowego Biura Archiwalnego powołano dwa odrębne archiwa. Biuro to, utworzone w 1922 r. jako Piotrogradzkie Gubernialne Biuro Archiwalne, było sukcesorem Piotrogradzkiego Oddziału Centralnego Archiwum RSFSR, a do jego zadań należało przejęcie i zarządzanie wszelkimi zasobami archiwalnymi twórców szczebla gubernialnego i miejskiego, zarówno okresu

⁷ Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ); <http://statearchive.ru/> <dostęp: 2018-07-20>.

⁸ P-5122, Польские политические организации на территории России, 1851–1919. Materiały zespołu zgrupowane są w dwóch inwentarzach: inwentarz (opis) 1, liczący 264 j.a. z lat 1822–1920, składa się z dokumentów kilku twórców: Koła Polskiego w I, II, III i IV Dumie Państwowej Cesarstwa Rosyjskiego, fragmentów akt Przedstawicielstwa Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego i Rady Politycznej przy Komisji Likwidacyjnej do spraw Królestwa Polskiego, Przedstawicielstwa Polski w Rosji, a także materiałów Polskiego Komitetu Demokratycznego w Piotrogradzie, klubów polskich w Piotrogradzie i Kazaniu oraz I i II Zjazdu Demokracji Polskiej w Rosji, Polskiej Partii Narodowo-Konserwatywnej w Piotrogradzie, Komitetu Wykonawczego Polskich Organizacji w Nowonikołajewsku (od 1926 r. Nowosybirsk) oraz Centralnego Kolegium Polskiego Biura Politycznego do spraw jeńców i uchodźców. Inwentarz (opis) 2, liczący 69 j.a. z lat 1914–1920 to protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Polskiej Rady Bezpieczeństwa z 1918 r., fragmenty dokumentacji Rady Obrony Prawu Obywateli Polskich, Zarządu Centralnego i komitetów w pułkach piotrogradzkich Związku Wojskowych Polaków oraz Komitetu Francusko-Polskiego z 1917 r. Do zespołu zostało dołączonych kilka jednostek korespondencji z lat 1937–1938 Tarnopolskiego Urzędu Wojewódzkiego, prowadzonej z organami policji, sądami i innymi urzędami, dotyczącej nastrojów politycznych ludności województwa. Są to najprawdopodobniej materiały, pochodzące z rekwizycji akt władz polskich z 1939 r., które były gromadzone początkowo w pomieszczeniach dzisiejszego GARF.

⁹ Российский государственный исторический архив в Санкт-Петербурге (РГИА); <http://www.fgurgia.ru/#/> <dostęp: 2018-07-20>.

¹⁰ Центральный государственный архив Санкт-Петербурга (ЦГА СПб); <https://spbarchives.ru/cga> <dostęp: 2018-07-20>.

¹¹ Центральный государственный исторический архив Санкт-Петербурга (ЦГИА СПб); <https://spbarchives.ru/cgia> <dostęp: 2018-07-20>.

przedrewolucyjnego, jak i porewolucyjnego. Centralne Archiwum Państwowe Sankt Petersburga formalnie zostało utworzone w 1936 r. (pod nazwą Archiwum Rewolucji Październikowej), przejmując zespoły „porewolucyjne”¹². Z punktu widzenia badań historycznych nad dziejami Polaków w Petersburgu podział ten powoduje, iż aby uzyskać pełny zakres zachowanych archiwaliów, konieczne są badania w obu archiwach.

Zasób archiwum historycznego Petersburga (CGIA SPb) stanowi około 2000 zespołów archiwalnych wytworzonych przez władze państwowe i samorządowe miasta oraz instytucje i organizacje z terenu miasta i guberni. Jednym z ważniejszych źródeł do problematyki uchodźczej Polaków w Petersburgu w okresie I wojny światowej są materiały zespołu 261, Komitetu Wielkiej Księżnej Tatiany Mikołajewny dla Okazania Tymczasowej Pomocy Ofiarom Wojny — tzw. Komitetu Tatjanowskiego, działającego w latach 1914–1918¹³. Zespół ten liczy 275 j.a., zgrupowanych w 5 inwentarzach (opisach), dokumentów dotyczących zarówno działalności centralnych organów Komitetu, jak i oddziałów miejskich, powiatowych i oddziału gubernialnego. Kwestie odnoszące się do pomocy polskim wygnańcom oraz sprawy finansowania polskich organizacji ratowniczych i pomocowych znajdują odzwierciedlenie w sprawozdaniach poszczególnych komitetów lokalnych i sprawozdaniach ogólnych. Materiały zespołu zawierają także obszerną dokumentację dotyczącą wsparcia finansowego w formie kredytów udzielanych polskim organizacjom pomocowym oraz raporty okresowe z działalności tych organizacji, załączone do rozliczeń otrzymywanych funduszy. Wśród nich najcenniejsze są akta zawierające sprawozdania finansowe i merytoryczne z lat 1915–1917 polskich organizacji pomocowych, skupionych w Centralnym Komitecie Obywatelskim, którym Komitet Tatjanowski udzielał środków pieniężnych na działalność, przede wszystkim sprawozdania zbiorcze Polskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny oraz jego wydziału szkolnego (za 1916 r.). Opisy sytuacji bytowej uchodźców wojennych przebywających w 1915 i 1916 r. na terenie miasta i guberni piotrogrodzkiej znajdują się w zestawieniach liczbowych i uzupełniających informacjach opisowych Piotrogrodzkiej Gubernialnej Rady do spraw Opieki nad Uchodźcami oraz rad poszczególnych powiatów. Dotyczą one opieki nad uchodźcami z terenu Królestwa Polskiego oraz guberni białorusko-litewskich. Korespondencja i dokumentacja sprawozdawcza wydziałów do spraw ewidencji uchodźców tych rad zawiera szczegółowe dane dotyczące liczebności, narodowości, struktury demograficznej, stanu zdrowotnego ludności uchodźczej przebywającej na terenie guberni i miasta. Akta zespołu Komitetu Tatjanowskiego to także źródło do badań problematyki bieżeństwa i działalności organizacji pomocowych litewskich i białoruskich. W zespole zachowało się niewiele materiałów odzwierciedlających aktywność, powołanych w strukturze komitetu w ostatnim roku działalności, terenowych oddziałów do spraw jeńców i uchodźców.

¹² *Центральный государственный архив Санкт-Петербурга. Путеводитель в двух томах*, Москва, 2002, zob. https://spbarchives.ru/infres/-/archive/cga/guide?_archivestore_WAR_archivestorereportlet_guideld=21 <dostęp: 2018-01-01>; *Центральный государственный исторический архив (ЦГИА СПб). Путеводитель в двух томах*, Petersburg 2009, zob. <https://spbarchives.ru/infres/-/archive/cgia/guide> <dostęp: 2018-01-01>.

¹³ ЦГИА СПб, ф. 261, Комитет Великой Княжны Татьяны Николаевны Для Оказания Временной Помощи Пострадавшим От Военных Бедствий. Петроград, 1914–1917.

Zasób Centralnego Archiwum Państwowego Sankt Petersburga (CGA SPb) obejmuje materiały od lutego 1917 r. do czasów współczesnych. Źródła z okresu od 1917 r. do lat 20. XX w. zachowały się w stopniu niekompletnym z dwóch powodów. Pierwszy związany był z chaosem czasów rewolucji i wojny domowej w Rosji, drugi zaś wynika ze strat i zniszczeń zasobu poprzednika archiwum — Leningradzkiego Obwodowego Archiwum Rewolucji Październikowej podczas blokady miasta w okresie II wojny światowej.

W archiwum przechowywanych jest kilka zespołów mających unikalną wartość źródłową do badań dziejów polskich organizacji uchodźczych w rewolucyjnym i porewolucyjnym Piotrogradzie. Akta te, ze względu na ich niekompletny, a niekiedy szczątkowy stan zachowania wymagają niezwykle czasochłonnej, szczegółowej kwerendy. Niemal wcale nie były wykorzystane przez badaczy polskich.

Zespół nr 5876, Piotrogradzki Punkt Ewakuacyjny Przy Piotrogradzkim Gubernialnym Wydziale Zdrowia i podlegające mu instytucje, 1917–1924¹⁴ liczy 1543 j.a. zgrupowanych w 10 inwentarzach (opisach) o układzie chronologiczno-strukturalnym. Zawiera materiały utworzonego w 1917 r. Piotrogradzkiego Rozdzielczego Punktu Ewakuacyjnego Armii Czerwonej, przekształconego po traktacie ryskim z 1921 r. w cywilny Piotrogradzki Punkt Ewakuacyjny. Punkt zajmował się ewakuacją i reewakuacją początkowo jeńców I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej, a w okresie późniejszym repatriacją uchodźców powracających z Rosji do Polski, Litwy, Łotwy i innych krajów (m.in. osadników czeskich i niemieckich).

W jednostkach, zgrupowanych w inwentarzu 6. zachowały się liczne, występujące w formie rozproszonej, wykazy imienne eszelonów z Polakami repatriowanymi przez punkt piotrogradzki, głównie z guberni grodzieńskiej, kaliskiej, wileńskiej i warszawskiej. Są to tzw. wykazy imienne zaawizowane, to znaczy posiadające zgodę właściwego terenowo dla miejsca ewakuacji oddziału Państwowego Zarządu Politycznego (GPU) NKWD RFSRR. Wykazy zawierają szczegółowe dane osobowe, wiek, narodowość, stałe miejsce zamieszkania uchodźcy, stan rodzinny, zawód, miejsce docelowe repatriacji. Ze względu na rozproszenie list w licznych jednostkach, oszacowanie ogólnej liczby osób w nich ujętych wymaga szczegółowej kwerendy w zespole.

Dużą wartość badawczą mają akta zgrupowane w inwentarzu (opisie) 10. Są to materiały Piotrogradzkiego Przedstawicielstwa Federacji Zagranicznych Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich w Rosji. W ramach Federacji działały sekcje narodowe (polska, litewska, ukraińska, austriacka, niemiecka, węgierska) prowadzące agitację komunistyczną, głównie wśród jeńców wojennych, a także cywilnych uchodźców. Federacja poprzez działania propagandowe miała przygotować repatriowanych jeńców do prowadzenia działalności rewolucyjnej po powrocie do krajów pochodzenia. Sekcja polska rekrutowała także ochotników do formacji polskich, które miały walczyć w składzie Armii Czerwonej w wojnie polsko-bolszewickiej. Zachowały się sprawozdania z zebrań poszczególnych sekcji narodowych, liczne raporty z wizytacji członków rad w obozach

¹⁴ ЦГА СПб, ф. Р-5876, Петроградский эвакуационный пункт при Петроградском губернском отделе здравоохранения. Петроград, 1917–1924.

i punktach rozdzielczych jeńców oraz protokoły z posiedzeń Federacji. Są także materiały propagandowe, takie jak ulotki, odezwy, czasopisma adresowane do jeńców poszczególnych narodowości. Zachowała się też dokumentacja organizacyjna i kadrowa poszczególnych sekcji Federacji.

Podobne materiały, odzwierciedlające życie międzynarodowej społeczności rewolucyjnego Piotrogradu, zawiera zespół R-75, Piotrogradzkiego Gubernialnego Wydziału do spraw Narodowości (tzw. Piotrgubotnac) z lat 1918–1924¹⁵. W zespole tym zgromadzono dokumentację z lat 1917–1918 poprzednika Wydziału — Komisariatu do Spraw Narodowości — utworzonego w 1917 r. przez Komitet Wykonawczy Związku Komun Obwodu Północnego. W strukturze Wydziału Piotrogradzkiego funkcjonowało kilkanaście oddziałów narodowych, w tym białoruski, żydowski, polski, ukraiński, litewski. W licznych materiałach oddziału polskiego zachowały się dokumenty dotyczące opieki nad uchodźcami oraz organizacji i przebiegu repatriacji Polaków. Należą do nich m.in. listy imienne optantów¹⁶ z terenu guberni piotrogradzkiej, kopie dokumentów wydawanych optantom w celu potwierdzenia obywatelstwa polskiego i zezwoleń na powrót do Polski, sprawozdania i korespondencja dotycząca repatriacji. Zachowały się także dokumenty osobiste optantów, potwierdzające ich polskie pochodzenie, stanowiące załączniki do wniosków o zgodę na wyjazd. Są to różnego rodzaju zaświadczenia, metryki, potwierdzenia szlachectwa, świadectwa szkolne i uniwersyteckie oraz inne dokumenty, nawet z końca XVIII w. Są wśród nich także dokumenty potwierdzające polskie obywatelstwo, wydawane przez polskie organizacje pomocowe, głównie Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny, Polską Radę Bezpieczeństwa, Piotrogradzką Radę Uchodźców Polskich itp. Zachowały się zaświadczenia wydawane repatriantom przez oddział polski Piotrgubotnacu, upoważniające do otrzymania dokumentów na wyjazd z Rosji. W odrębnych jednostkach inwentarza (opisu) 10. zgromadzono dokumentację, odnoszącą się do powierzenia Komisariatowi do Spraw Polskich opieki nad ludnością polską po rozwiązaniu Komisji Likwidacyjnej do Spraw Królestwa Polskiego.

Do kwestii repatriacji uchodźców polskich odnoszą się akta zespołu 5318, Powiatowego Zarządu do spraw Ewakuacji w Tychwinie w guberni czerepowieckiej, 1918–1921¹⁷. Powiat tychwiński (obecnie w obwodzie leningradzkim) był miejscem zbornym reewakuacji ludności cywilnej z terenu guberni Królestwa Polskiego, a także Wołynia i Wileńszczyzny. Zachowały się liczne wykazy imienne polskich uchodźców, emigrantów, jeńców wojennych, korespondencja w sprawach opieki nad nimi oraz repatriacji do Polski.

¹⁵ ЦГА СПб, ф. Р-75, Петроградский губернский отдел по делам национальностей Петроградского губернского исполнительного комитета совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. Петроград, 1918—1924.

¹⁶ Artykuł VI traktatu ryskiego zawierał przepisy o opcji umożliwiającej wybór obywatelstwa polskiego osobom zamieszkałym i urodzonym na obszarach byłego Imperium Rosyjskiego, poza terenami Królestwa Polskiego, w tym potomkom uczestników walk o niepodległość Polski w latach 1830 — 1865, a także potomkom — do trzeciego pokolenia — obywateli dawnej Rzeczypospolitej polsko-litewskiej, por. D. Sula, op. cit.

¹⁷ ЦГА СПб, ф. Р-5318, Тихвинское уездное управление по эвакуации населения. Тихвин, череповецкая губерния, 1918–1922.

Sprawy opieki nad uchodźcami i jeńcami oraz ich repatriacji do Polski odzwierciedlone są obszernie w materiałach zespołu 5424, Piotrogrodzkiego Urzędu do Spraw Jeńców i Uchodźców (Piotroewak) przy Ludowym Komisariacie Spraw Wewnętrznych RSFRR, 1918–1921¹⁸. Zespół zawiera dokumentację Komisariatu do spraw Jeńców i Uchodźców Obwodu Północnego, powołanego w 1918 r., a w 1919 r. podporządkowanego Centralnemu Kolegium do spraw Jeńców i Uchodźców (Centropłenbież), następnie Centralnemu Urzędowi do spraw Ewakuacji Ludności (Centroewak), jako jego oddział terenowy¹⁹. Piotroewak został zlikwidowany w 1924 r. wraz z likwidacją Centroewaku po zakończeniu repatriacji ludności cywilnej z Rosji i jeńców rosyjskich z Niemiec. Materiały zespołu dotyczą kilku obszarów działania organu ewakuacyjnego: repatriacji jeńców rosyjskich z obozów jenieckich w Niemczech, organizacji repatriacji cywilnych uchodźców wojennych, pochodzących z terenów nowopowstałych państw (Polski, krajów nadbałtyckich) oraz repatriacji ludności wewnątrz obszaru Rosji, przemieszczonej podczas I wojny światowej i wojny domowej. Dokumentacja zespołu obejmuje także materiały, dotyczące powrotu uchodźców polskich, głównie z obszarów guberni Królestwa Polskiego: przebiegu repatriacji, warunków bytowych repatriantów i ich liczby w poszczególnych guberniach i powiatach Obwodu Północnego²⁰, obejmującego kilkanaście guberni północnej Rosji, zaopatrzenia eszelonów, opieki zdrowotnej i higienicznej podczas podróży. Zachowała się dokumentacja wydziału ewidencji i wydziału do spraw uchodźców Piotroewaka, odzwierciedlająca liczebność zarejestrowanych uchodźców, z uwzględnieniem podziału na poszczególne narodowości. Ze sprawozdań tych wydziałów wynika, że pod koniec 1920 r. na obszarze guberni obwodu północnego i Piotrogradu pod opieką Piotroewaka znajdowało się około 4 mln bieżęnców, w tym 90 tys. dzieci (dzieci rosyjskich i białoruskich 23 tys., polskich 21 tys., łotewskich 18 tys., żydowskich 9 tys., litewskich 5 tys. oraz 13 tys. dzieci innych narodowości)²¹. Wykorzystanie tych materiałów do badań nad losami ludności polskiej w guberniach północnych Rosji podczas I wojny światowej i w pierwszych latach powojennych wymaga niezwykle drobiazgowej kwerendy, ze względu na niekompletność dokumentacji oraz chronologiczno-strukturalny układ akt w zespole.

Źródła odnoszące się do opieki nad uchodźcami na terenie Piotrogradu i obwodu północnego znajdują się także w zespole 5325, Piotrodzkiego Kolegium Zarządu Rosyjskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża, 1918–1920²². Zachowały się w nim informacje i sprawozdania z lat 1918–1920 z prac Komisji do spraw

¹⁸ ЦГА СПб, ф. Р-5424, Петроградское управление по делам пленных и беженцев («Петроэвак») при Народном комиссариате внутренних дел. Петроград, 1918–1924.

¹⁹ Zasadnicza dokumentacja dotycząca ewakuacji ludności po I wojnie światowej w Rosji przechowywana jest w Archiwum Państwowym Federacji Rosyjskiej, w zespole R-3333, Centralnego Urzędu do spraw Ewakuacji Ludności, 1918–1923 (Р-3333, Центральное управление по эвакуации населения (Центроэвак) Наркомата внутренних дел РСФСР, 1918–1923).

²⁰ W skład obwodu północnego wchodziły gubernie: piotrogrodzka, ołoniecka, wołogodzka, archangielska, pskowska, nowgorodzka, wiatska, permska, witebska, twerska, jarosławska, kazańska, symbirska, penzeńska, tobolska. Na obszarze wielu z nich przebywała ludność ewakuowana podczas wojny z guberni w Królestwie Polskim.

²¹ Centralne Archiwum Państwowe Sankt Petersburga, f. 5424, op. 4, d. 1, k. 105–115.

²² ЦГА СПб, ф. Р-5325, Петроградская Коллегия по управлению делами Российского общества Красного Креста. Петроград, 1918–1920.

Jeńców i Uchodźców obwodu północnego Towarzystwa (inwentarz 4, sygn. 64) oraz dane dotyczące pomocy medycznej udzielanej uchodźcom (inwentarz 5, sygn. 631). Są to materiały zawierające informacje o charakterze zbiorczym, odzwierciedlające całościowy obraz sytuacji uchodźczej w Piotrogradzie i północnych guberniach Rosji²³.

W Centralnym Archiwum Państwowym Sankt Petersburga przechowywany jest także zespół, którego zawartość, choć nie odnosi się bezpośrednio do kwestii ludności polskiej, warta jest odnotowania. Jest to zespół 4770, Urząd Pełnomocnika w Piotrogradzie Komisariatu Ludowego do Spraw Zagranicznych, 1920–1923²⁴. W zespole tym zachowały się materiały Piotrogradzkiego Biura Komisariatu Ludowego Spraw Zagranicznych do spraw przygotowania rozliczeń z Polską. Zadaniem Biura było przygotowanie dokumentacji stanowiącej podstawę negocjacyjną strony rosyjskiej i materiał wyjściowy Rosyjsko-Ukraińskiej Delegacji w Komisji Mieszanej Rozrachunkowej w Warszawie. Działalność Biura polegała na wyszukiwaniu w archiwach i registraturach resortów, instytucji finansowych, wykonywaniu kopii i wypisów wszelkiej dokumentacji i ewidencji kapitałów, wkładów bankowych, depozytów i kredytów rosyjskich dla podmiotów polskich, pretensji na podstawie tytułów prawnych i innych dokumentów, mogących stanowić podstawę roszczeń strony rosyjskiej.

Ewa Rosowska, Source materials for history of Polish population and Polish organizations in Russia during World War I in city archives of St. Petersburg

Summary

The article presents a review of most important and most valuable source materials for research of Polish refugees in St. Petersburg and Northern governorates of Russia during World War I and Russian Civil War. Archival fonds most important for research were discussed, coming from fonds of St. Petersburg city archives: Central State Historical Archive of St. Petersburg (Центральный государственный исторический архив) and Central State Archive of St. Petersburg (Центральный государственный архив Санкт-Петербурга).

Słowa kluczowe: Polacy w Rosji, ludność polska w Rosji, bieżniństwo, uchodźcy I wojny światowej

Keywords: Poles in Russia, Polish population in Russia, bieżniństwo exile, refugees of World War I

²³ Zob. także zesp. 33001, Piotrogradzki Okręgowy Zarząd Rosyjskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża, 1918–1920 (P-3301, Петроградское окружное управление Российского общества Красного Креста, 1918–1920 гг., Петроград).

²⁴ ЦГА СПб, ф. P-4770, Управление уполномоченного Народного комиссариата по иностранным делам в Петрограде, 1920–1923 гг., Петроград.